

# Z Plzně kolem celého světa



Josef Skupa  
s nesmrtelnými  
loutkami

Repliky z jejich slavných, někdy lehce absurdních – vždy ale mistrně vypořádaných – dialogů dávno zlidověly a staly se součástí našeho kulturního dědictví. Jaká byla historie dodnes fungujícího fenoménu – Divadla Spejbla a Hurvínka?

Janka Ryšánek Schmiechtová

VÍTE, ŽE?

## Kašpárek hledá partáka!

Skupu posléze v roce 1917 převedli do Plzně. A loutkové divadlo českých Feriálních osad zrovna hledalo výtvarníka! Mladého divadelníka vyzvali ke spolupráci a svět loutek ho velmi rychle uchvátil. Našlo v něm totiž uplatnění jeho netuctové výtvarné vidění reality i neobyčejná zručnost. Navíc záběr své umělecké činnosti mohl rozšiřovat. Brzy v divadle působil jako dramaturg, režisér a organizátor provozu. Také proslul coby interpret plzeňského revolučního Kašpárka.

## Nezastavitelný talent

Josef Skupa byl už od útlého dětství nadšencem do divadla. Jeho studia na uměleckoprůmyslové škole ale přerušila 1. světová válka. A tak mladému muži nezbývalo, než narukovat – ovšem i jako voják na frontě bavil sebe a ostatní krátkými výstupy nejen s jednoduchými maňásky.



Zraněný Josef Skupa během první světové války (první zprava)

## Malý čecháček

Loutka pana Josefa Spejbla spatřila světlo světa v roce 1920, a to díky řezbáři Karlu Noskovi. Tomu Skupa měl dle všeho předložit náčrtek postavičky na hnědém balicím papíru – jenže **řemeslníkovi se loutka nezdála – bál se, že by menší děti děsila**. I tak se ale pustil do práce a na podzim přinesl novou loutku do divadla. A Skupa? Byl z ní nadšený!



Spejblovy začátky: vznikl jako partner do dialogů pro slavnou postavu Kašpárka

VÍTE, ŽE?

## Dobrosrdečný měšťák

Loutka Spejbla je tradičně oděná do umolousaného fraku, ovšem na nohou má prosté dřeváky. Stále s něčím nespokojený a věčně všechno pletoucí bručoun rád předstírá nebývalý světový přehled, čímž se opakovaně usvědčuje z nevědomosti až hlouposti.



Postava Josefa Spejbla mluví hlubokým basovým hlasem

## » Cháchá!

V neděli 2. května roku 1926 vystoupil v Řemeslnické besedě v Plzni se Spejblem poprvé nově vyřezaný vtipný až prostořeký chlapec jménem Hurvínek.

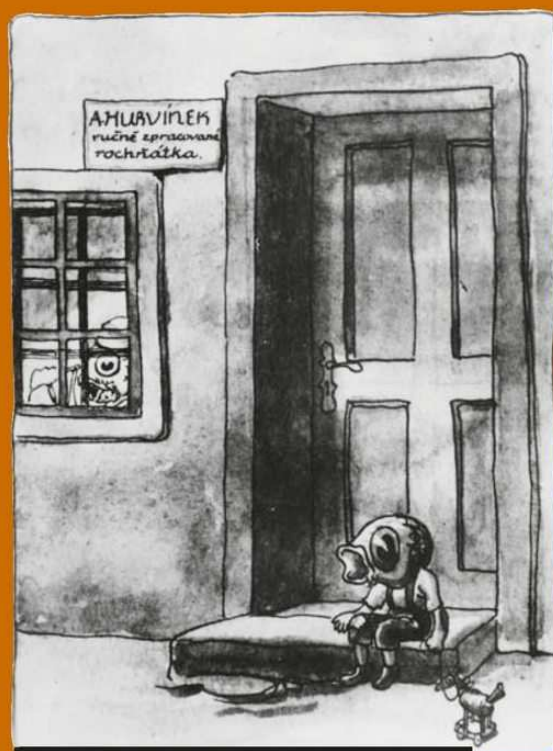
Loutku vytvořil Gustav Nosek a postavička se na prknech, která znamenají svět, uvedla v zábavném představení *Počestný dům*. Původně mělo jít pouze o klučinu mladší generace, postupem času se ale ukázalo, že diváci Hurvínka berou a chápou jako Spejblůva syna, a tak se z nich prostě stala rodina.



Šest let po svém tafuldovi se na scéně Loutkového divadla Feriálních osad představil Hurvínek

## » To je ale jméno...

Původ Hurvínkova jména není úplně jasný. Zpočátku se malému rošťákovi říkalo Spejblík nebo Spejblátko, poté ale dostal jméno Hurvínek. Vypráví se, že vzniklo z hanlivé přezdívky Zkurvínek, která se pro loutku mezi lidmi z divadelní branže rychle a vděčně ujala. Nebyla ale z pochopitelných důvodů publikovatelná... Až později Skupova manželka navrhla její úpravu na Hurvínek a loutka pod tímto jménem od té doby vystupuje. Skupa tvrdil, že jméno Hurvínek vymyslel člen divadla Karel Koval. Ale kdy? Ono označení se totiž objevuje už na Skupově kresbě z roku 1923.



Jedna ze záhad: s loutkou nesouvisící Skupova kresba z roku 1923 používá jméno Hurvínek

## VÍTE, ŽE?

### Prostořeký synátor

Loutka ušatého synátora s vykulenýma očima je oblečená do krátkých kalhot s kšandami a na nohou má, stejně jako jeho tafulda, špičaté dřeváky. Často jezdí na koloběžce, nepohrdne žádným dobrodružstvím nebo legrací a svému oteckovi dokáže listivě položit mnoho chytrých otázek, které nebohého dospěláka opakovaně dostávají do slepé argumentační uličky. Hurvínek chodí do školy spíš nerad, což ale neznamená, že by byl hloupý. Na rozdíl od svého tatínka mluví vysokou fistulkou.



Spejbl s Hurvínkem ve 30. letech 20. století

## Nová média

Hry založené na vypointovaných mnohdy politicky angažovaných a společensky kritických dialozích mezi Spejblem s Hurvínkem si rychle získaly mezi diváky popularitu. Nabručený otec a jeho zlotřile potouchlý synátor fungovali jako komentátoři politických kauz, filozofové i baviči. I proto byl Skupa vyzván, aby zkusil natočit výstupy svých dvou hrdinů pro rozhlas. A protože měly úspěch, brzy na to vyšly i první gramofonové desky a knihy.



Josef Skupa a Anna Kreuzmannová ve školském rozhlase dne 19. prosince 1939

## Šikovná holčička

Roku 1930 se Skupa rozhodl svůj soubor přebudovat na první českou profesionální loutkovou scénu, vzniklo tak Divadlo Spejbla a Hurvínka. Spolu s osamostatněním divadla se Josef Skupa rozhodl představit také Hurvínkovou novou kamarádku. Velkou inspirací mu byla upovídáná dcerka jeho přítele, která často kladla na svůj věk snad až příliš chytré otázky. Tak vznikla Mánička. K jejímu vzezření Skupa načrtl základní rysy, na první a později předělané podobě loutky se však spolu s režisérem Gustavem Noskem podílel i Skupův žák, později slavný animátor Jiří Trnka, který byl v té době členem divadla. Poprvé vystoupila po boku Hurvínka ve hře Revue z donucení.



Mánička ve třicátých letech 20. století – tato unylá podoba jí vydržela až do šedesátých let

## Brýlatá chytrolína

Na rozdíl od postav Spejbla a Hurvínka, které v průběhu času, až na malé detaily, zůstávaly stejné, postavička Máničky několikrát proměnila vzhled. Dnešní vzhled Hurvínkovy kamarádky vznikl v 70. letech a od původní loutky se značně liší. Důležité je zmínit i to, že zatímco taťuldu se synátorem mluvil vždy hlavní člen divadla, zpočátku sám Skupa, interpretky Máničky se střídaly a někdy soubor i na několik let opustily, takže Máňule, jak ji také Hurvínek říká, zprvu nebyla stálou členkou divadla. I charakter Máničky se lehce měnil – dnes je nejvíc chytrou naivní holčičkou, kterou Hurvínek neplechami často až děsí.



Autorem nám známé podoby Máničky je Zdeněk Juřena (Past na Hurvínka – 1971)



Současná podoba Žeryka

## Jedna strana štěká, druhá vrtí

Na začátku třicátých let mezi sebe přivítala Spejblova rodinka ještě jednoho nového člena: uštěkaného foxteriéra Žeryka neboli Žeryho. I na podobě této loutky prý spolupracoval Jiří Trnka a vyřezal ji opět Gustav Nosek. Navíc se ujal pejskova partu a čtyřnohého hrdinu v nových inscenacích svědomitě štěkal. Žeryk pouze štěká, a proto se v jeho roli mohlo a může střídát víc herců-mluvičů. V některých inscenacích ale lze z jeho štěkotu rozpoznat i celá slova.

VÍTE, ŽE?

## Umlčený protest

V únoru 1939 premiérovalo divadlo hru Josefa Skupa a Franka Weniga Kolotoč o třech poschodích. Domovnice Drbálková se v ní snaží uzurpovat moc ve Spejblově domě. Šlo o alegorii mnichovských událostí a jeden z nejstatečnějších počinů české kultury v nelehké době. Soubor odehrál více než padesát repríz, než hru za protektorátu úřady zakázaly.



Anglii symbolizoval Mr. Kratinoha, rozpínavé Německo paní Drbálková

## » Válečná doba

V červnu 1943 se divadlo dostalo z pochopitelných důvodů do hledáčku gestapa. Divadelní autobus byl dle všeho dvakrát **útočištěm pro vysílačku ilegální skupiny v Chrástu** a zřejmě se používal i k opakovanému převozu zbraní. Proto také v lednu 1944 Skupu zatkli a nemilosrdně vyslýchali. A i když vyšetřovatelé nezískali žádné relevantní důkazy, stejně ho odsoudili **jako „nebezpečnou osobu“ k pěti letům vězení**. Jak to? Prý za poslech zahraničního rozhlasu. Skupa si svůj trest odpykával v Drážďanech. Když byla věznice 14. února 1945 při náletu amerických letadel zasažena, podařilo se mu z hořící budovy prchnout.



Za ukryvání vysílačky nacisté popravovali

## » Praha volá!

Po válce Skupa pracoval celkem spokojeně v plzeňském rozhlasu. Jeho přátelé a kolegové ho ale nakonec přemluvili, aby se vrátil k divadlu. Principál však toužil po změně, a tak si pro **nový začátek zvolil Prahu**, která mimo jiné znamenala i dobré divácké zázemí. Soubor sem totiž ještě před válkou dojížděl za pravidelným hostováním. V říjnu roku 1945 našlo Divadélko Spejbla a Hurvínka svou **novou domovskou scénu v Římské ulici na Královských Vinohradech**. Od začátku padesátých let ale přenechával Skupa odpovědnost na mladších kolezích, z nichž se jako nejdůležitější ukázal Miloš Kirschner.



Také hra Ať žije zítřek z roku 1941 se dostala do hledáčku nacistické cenzury

Kvůli horšícimu se zdraví nechával Skupa, i když zatím anonymně, promlouvat Hurvínka Kirschnerovými ústy

VÍTE, ŽE?

## Zahraniční úspěchy

Divadlo Spejbla a Hurvínka během své historie reprezentovalo českou loutkařskou tradici a kulturu po celém světě. Do dnešního dne soubor navštívil třicet čtyři zemí na čtyřech kontinentech a loutky promluvily dvaadvaceti jazyky.



Skupa na zájezdu v Paříži spolu se synem čs. velvyslance (rok 1929)

## Slavní ve světě

V březnu roku 1953 postihl Skupu infarkt, a tak ho na festivalu v Bukurešti musel zaskočit Miloš Kirschner. Před odjezdem se zašel se Skupou poradit, jak Spejbla s Hurvínkem publiku představit, dostalo se mu však jen dost strohé odpovědi: „Hraj si to, jak chceš! Oni ti budou stejně hovno rozumět!“ Kirschner se proto rozhodl **nechat loutky mluvit nad rámec běžné zdravotce**. Cestou mu s překladem dialogů hned do několika světových jazyků pomohli spolecestující z vlaku – cestovatelé Hanzelka a Zikmund a houslový virtuós Josef Suk, kteří také mířili do Rumunska prezentovat československou kulturu. Když taťulda se synátorem promluvili na publikum v několika světových jazycích, byla z toho taková sláva, že se místo osmi představení muselo hrát třináct.



Slavné postavičky se většinou snažily mluvit jazykem země, kde vystupovaly

## Nový principál

Roku 1956 se objevil v divadle na vývěsce text: „Vychoval jsem si svého pokračovatele, jak mi radili přátelé z obecnstva. Zůstáváme těsnými spolupracovníky a jsem rád, že Hurvínek a Spejbl žijí dál ku potěše vaší i mé.“ Tak byl představen divákům i spolupracovníkům následovník v ředitelování divadla, Miloš Kirschner. V lednu dalšího roku Skupa podlehl **mozkové mrtvici**. Pro některé to neznamenovalo nic jiného než jasný konec divadla.

Kirschner a jeho kolegové se však rozhodli jít jinou cestou. Začali hledat nové možnosti inscenování, nová jevištní tvary i postupy, a po pár letech do souboru také nastoupila Helena Štáchová, která se brzy ujala partu Máníčky a později i bábiniky.



V září 1971 se ve hře Past na Hurvínka poprvé představila paní Kateřina Hovorková alias bábinika

## Spejbl a Hurvínek dnes

Interpretaci Spejbla a Hurvínka převzal po Miloši Kirschnerovi Martin Klásek a ředitelkou souboru se stala Helena Štáchová. V roce 2013 obdrželi Spejbl a Hurvínek zvláštní **cenu Thálie za celoživotní mistrovství v oboru loutkového divadla**. Loutky si ji převzaly na scéně Národního divadla. Po odchodu Štáchové se stala ředitelkou Denisa Kirschnerová a divákům se poprvé představila již čtvrtá generace interpretů slavných postaviček: role Spejbla a Hurvínka začal mluvit Ondřej Lázněvský a party Máníčky a paní Kateřiny Marie Šimsová. V současné době sídlí divadlo v pražských Dejvicích.



Dnes loutky vodí pátá generace herců-mluvičů